

Αρχιτεκτονικές Αντιλήψεις: Νοηματικά Συστήματα

ΤΖ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ - ΠΑΤΣΗ

Αρχιτέκτων

Περίληψη

Ο χώρος δομείται και εξελίσσεται σύμφωνα με την αντιληπτική ικανότητα του ανθρώπου. Από την αρχαιότητα υφίσταται η αντιπαράθεση δύο συστημάτων οργάνωσης του χώρου, τα οποία εξελίσσονται παράλληλα:

- Οργάνωση ως αποτέλεσμα συστηματικού σχεδιασμού
- Οργάνωση ως αποτέλεσμα φυσικής εξέλιξης.

Οι δύο οργανώσεις (συστηματική/φυσική) παρομοιάζονται με τη διττή νοηματική ανάπτυξη του ανθρώπου σύμφωνα με τη :

- Δυτική αναλυτική σκέψη, που δομήθηκε με τα εκπαιδευτικά συστήματα, τα οποία βασίστηκαν στους αττικούς φιλοσόφους και αργότερα στους σχολαστικούς και οδήγησαν στον ορθολογισμό και την επιστημονική γραμμική νόηση.
- Ανατολική συμπληρωματική και αρμονική σκέψη -κοινή για τους λαούς της Μεσογείου μέχρι τους προσωκρατικούς φιλοσόφους- η οποία οδήγησε στη βιωματική και στην ανθρωπολογική εξέλιξη.

Η διχοτόμος της νοηματικής αντίληψης του ανθρώπου, περιγράφει μια αέννη αντιπαράθεση μεταξύ δύο μη συμβατών συστημάτων και διατυπώνεται με διάφορους προσδιορισμούς στην αρχιτεκτονική (αστική/αγροτική, παγκόσμια/τοπική, μετα-παγκόσμια/μετα-παραδοσιακή κ.α.) και συνοψίζεται εδώ, σε δύο κατηγορίες:

- Αρχιτεκτονική ορθολογική, αποτέλεσμα της επιστημονικής σκέψης.
- Αρχιτεκτονική ανθρωπολογική, αποτέλεσμα εξέλιξης ιδιαίτερων βιωματικών χαρακτηριστικών κοινωνικών ομάδων.

Τη νεότερη και σύγχρονη εποχή η διχοτόμος ακολούθησε τη διαφοροποίηση μεταξύ των οικιστικών δομών υψηλής και χαμηλής πυκνότητας πληθυσμού σε δύο επίπεδα αναφοράς:

- Στο επίπεδο των δύο διαστάσεων (διαχείριση γης), ο ορθολογισμός διέπει τις συστηματικές διανομές των υψηλών και χαμηλών πυκνοτήτων, ενώ η ανθρωπολογική διάσταση διέπει τις φυσικές διανομές των χαμηλών πυκνοτήτων.
- Στο επίπεδο των τριών διαστάσεων (αρχιτεκτονική), οι επιτεύξεις της επιστημονικής σκέψης και της τεχνολογίας διέπουν τις υψηλές πυκνότητες (αστικά κέντρα) ενώ η ανθρωπολογική άποψη, όπως εξελίχθηκε με τα βιώματα και τις ιδιαιτερότητες κάθε τόπου, διέπει τις χαμηλές πυκνότητες (αγροτικός χώρος).

Στην Ελλάδα επαληθεύεται η τελευταία διχοτόμος με ιδιαίτερη έμφαση, την οποία προσδίδει η πολυώροφη “μοντέρνα” αρχιτεκτονική διατύπωση στα αστικά κέντρα σε σχέση με τις μονοκατοικίες του αγροτικού χώρου, στις οποίες γίνεται μάλιστα προσπάθεια με τη διατήρηση παραδοσιακών τοπικών αρχιτεκτονικών στοιχείων να διασωθεί η ιδιαιτερότητα της φυσιογνωμίας κάθε τόπου.

Η διασταύρωση διαφορετικών νοηματικών αντιλήψεων, ιδιαίτερα σήμερα με τη στιγμιαία επικοινωνία και την αληθοφάνεια του διαδικτύου, αναγκάζει (επιβάλλει) τη συμβίωση των διαφορετικών και ασύμβατων αντιλήψεων, με αποτέλεσμα την παραγωγή υβριδικών

αντιλήψεων, οι οποίες εκφράζονται με αποδόμηση των “επιβαλλόμενων” αρχιτεκτονικών στοιχείων (και όχι μόνο) και τελικό αποτέλεσμα χαστικές καταστάσεις.

1. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ

Στη σύγχρονη εποχή προβάλλει η αντίφαση μεταξύ της ταχύτητας εξάπλωσης των προϊόντων της επιστημονικής σκέψης, σε σχέση με την ανθρωπολογική εξέλιξη των λαών, οι οποίοι συνεχίζουν να αναπτύσσονται ανεξάρτητα από την “ορθολογική επιστημονική σκέψη” και σύμφωνα με τα βιώματά τους.

Ως αποτέλεσμα αυτής της αντίφασης παρουσιάζεται η αντιπαράθεση των ορισμών διάφορων τάσεων και καταστάσεων:

- Ορθολογικός/Ανθρωπολογικός
- Συστηματικός/Φυσικός
- Αστικός/Αγροτικός
- Διεθνής / Τοπικός
- Κλασικός / Παραδοσιακός
- Παγκόσμιος/ Μετα-παγκόσμιος
- Παραδοσιακός/Μετα-παραδοσιακός ή ακόμη και
- Παραδοσιακός/Νέο-παραδοσιακός κ.λπ.

Η αντιπαράθεση αποκρυσταλλώνεται σε αρχιτεκτονικές δομές, αντίστοιχες των διαφορετικών αντιλήψεων:

- Αρχιτεκτονική ορθολογική, ως αποτέλεσμα συγκεκριμένης επιστημονικής διαδικασίας.
- Αρχιτεκτονική ανθρωπολογική,¹ αποτέλεσμα εξέλιξης ιδιαίτερων βιωματικών χαρακτηριστικών κοινωνικών ομάδων.

Οι δύο αυτές απεικονίσεις περιγράφουν τα δύο αντιληπτικά συστήματα, επάνω στα οποία δομήθηκε η οπτική αντίληψη του ανθρώπου και τα οποία δεν είναι συμβατά.

Η ανθρωπολογική διάσταση της αρχιτεκτονικής καλείται να κατανοήσει και να αναπαράγει τη δυτική σκέψη με την οποία δεν είναι συμβατή. Αντίστοιχα η δυτική επιστημονική

¹ Η ανθρωπολογική διάσταση δίνει έμφαση σε πρότυπα συμπεριφοράς, συντήρησης, ανάπτυξης, οικολογίας, εθνολογίας, εξέλιξης, γεωγραφίας, ιστορίας, μουσειολογίας, φαινομενολογίας, αρχαικής καταγραφής, χώρου, δομής, γέννησης και μεταμόρφωσης. : P. Oliver, (επιμ.), Encyclopaedia of Vernacular Architecture of the World, σελ. 36.

σκέψη προσπαθεί να κατανοήσει την ανθρωπολογική (βιοματική) διάσταση, η οποία δεν επιδέχεται ανάλυση δυτικής οπτικής αντίληψης.

Η επιβολή του ενός συστήματος επάνω στο άλλο προκαλεί χαοτικές καταστάσεις. Για παράδειγμα διαπιστώνεται ότι “στην αγροτική Ευρώπη και αργότερα στους άλλους πολιτισμούς - το μοντέρνο κίνημα αντί να κατασκευάσει δική του υποδομή - μεταχειρίστηκε την αγροτική δομή των οικισμών που παρέλαβε”². Η εξέλιξη της οικιστικής δομής, αναπτύχθηκε ως ένθετη λειτουργία σε υπαρκτό ομοιογενή χώρο και προκάλεσε - ως υβρίδιο³ - χαοτικές συνέπειες, προκαλώντας ετερογενή συμπυκνωμένη διάχυση επάνω σε ασύμβατη υποδομή.

Είναι προφανές ότι η οικιστική δομή αναπτύχθηκε σύμφωνα με την αντιληπτική ικανότητα του ανθρώπου στις διάφορες εποχές. Ο πρωτόγονος άνθρωπος έθεσε τις αρχές δόμησης από τη νεολιθική εποχή, οι οποίες διαμορφώθηκαν στη συνέχεια ανάλογα με την αντίληψη του χώρου και τη βιολογική του εξέλιξη. Θεωρείται ότι οι λαοί της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής (Μεσοποταμία, Αίγυπτος και Ελλάδα) είχαν κοινή νοητική εξέλιξη, μέχρι την τομή που έφεραν οι αττικοί φιλόσοφοι (Σωκράτης, Πλάτωνας και Αριστοτέλης). Η κοινή νοητική εξέλιξη της προ-Σωκρατικής εποχής⁴ όμως επιζεί μέχρι τις μέρες μας μέσα από τη θρησκεία, τις τέχνες και τις κοινωνικές σχέσεις και χαρακτηρίζεται από μια κυκλική και συμπληρωματική αντίληψη των εννοιών. Μάλιστα συνεχίζει να διέπει τους λαούς της Ανατολής και γενικά τις τοπικές κοινωνίες, αυτές που η δυτική λογική ορίζει ως λιγότερο αναπτυγμένες. Το νοητικό σύστημα γίνεται κατανοητό από τα ιστορικά κείμενα και τις αρχιτεκτονικές μορφές που διασώθηκαν⁵.

2. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ο άνθρωπος λοιπόν λειτουργεί και οργανώνεται διττά: “φυσικά” ή “συστηματικά” και παράλληλα “ανθρωπολογικά” ή “ορθολογικά”. Σήμερα, με τις τεχνολογικές ικανότητες οι οποίες διαδίδονται στιγμιαία, συμβιώνουν και συστηματοποιούνται (κωδικοποιούνται) τα αντιθετικά συστήματα και παράγονται νέοι χώροι:

- Ως απεικόνιση των σύγχρονων τεχνολογικών επιτεύξεων (εικ.1).
- Ως απεικόνιση φυσικών οργανώσεων (εικ.2).
- Ως αποτέλεσμα της συμβίωσης των δύο αντιπαραθέσεων (ετερογενής οργάνωση) (εικ.3).

Πρόκειται για νέες δομές οι οποίες αντικατοπτρίζουν σε διαφορετικά επίπεδα τη διχοτόμο των αντιπαραθέσεων, που όμως διασταυρώνονται αναγκαστικά, με αποτέλεσμα τη γέννηση νέων ετερογενών⁶ μορφών, οι οποίες διαμορφώνουν το χώρο λειτουργώντας ως “υβρίδια”.⁷

Εικ. 1: Κέντρο Αθήνας.

Εικ.2: Κυπαρίσι.

² Αυτή η αδυναμία προβάλλεται ως ένα από τα προβλήματα της οικιστικής πρακτικής από το Μανιφέστο του Παγκόσμιου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου της UIA στην Βαρκελώνη το 1996.

³ Σύμφωνα με την εξελικτική θεωρία κάθε μορφή που διασταυρώνεται με επιβολή έχει σαν αποτέλεσμα υβριδικές μορφές, οι οποίες αυτοκαταστρέφονται, γιατί δεν αναπαράγονται κατά τον S. Could, The structure of evolutionary theory, σελ. 130.

⁴ Αρωγοί στη σύγχρονη αναδιατύπωση της δυναμικής της ανθρώπινης αντίληψης, έρχονται οι προ-Σωκρατικοί φιλόσοφοι, ο Ηράκλειτος και ο Παρμενίδης, με τις συμπληρωματικές τους αντιλήψεις τους περί αρμονίας. Το πέρασμα από την αρμονική αντίληψη του χώρου στην αναλυτική, ήταν τεράστια αλλαγή. Είναι σημαντικό όμως το γεγονός ότι το αρμονικό σύστημα δεν εξαφανίστηκε. Συνέχισε στις τέχνες, στη θρησκεία και στις κοινωνικές σχέσεις. “Αυτό που η επιστήμη θεωρεί ότι δεν είναι ορθολογικό και ακόμη πρωτόγονο αντιστοιχεί σε μια αρχαιότερη αντίληψη, η οποία αναπτύχθηκε στον προ-ιστορικό πολιτισμό”. Στο βιβλίο του N. Egenter, Semantic and symbolism in architecture, παρουσιάζεται και αναλύεται η ανθρωπολογική διάσταση.

⁵ Αυτόθι, διατυπώνεται η άποψη ότι “πιθανόν φθαρτές δομές (υλικά που δεν αντέχουν στο χρόνο και δεν διασώθηκαν) να ήταν περισσότερο διευκρινιστικές για την εξέλιξη του αντιληπτικού συστήματος”.

⁶ Ch. Jencks, Heteropolis, Los Angeles, The riots & hetero-architecture, σελ. 55.

⁷ Στο βιβλίο των R.G.Cole & R.Lorch (ed.), Buildings, environment: Informing local and global practices, περιγράφεται το περιεχόμενο της αντιπαραθέσης μεταξύ local και global, το οποίο έχει ως συνέπεια τη γέννηση υβριδίων, σελ. 66-88.

Εικ.3: Port Grimeau, Γαλλία.

Σε οικιστικές δομές, οι οποίες αναπτύχθηκαν τους δύο τελευταίους αιώνες στην Ευρώπη (εποχή γρήγορης ανάπτυξης) και δοκιμάστηκαν οι δύο αντιπαραθέσεις, προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα⁸. Στα υφιστάμενα αστικά κέντρα πύκνωσε η υπάρχουσα οικιστική τους δομή και επεκτάθηκε με την οικοδόμηση πολυώροφων συγκροτημάτων. Για τη στέγαση αγροτών εφαρμόστηκε διττή άποψη και μάλιστα διαπιστώνεται ότι στο δυτικό κόσμο κυριάρχησαν φυσικά πρότυπα, παρόλη τη συστηματοποίηση του αγροτικού χώρου.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα σε συνέχεια με τη συστηματική οργάνωση της αγροτικής παραγωγής, την εκβιομηχάνιση και την πληθυσμιακή έκρηξη, εμφανίστηκαν σχέδια οργανωμένης δόμησης στον αγροτικό χώρο. Πολλοί νέοι οικισμοί σχεδιάστηκαν σε περιοχές της Ευρώπης για να στεγάσουν εργάτες κοντά σε θέσεις που εφαρμόζονταν προγράμματα αγροτικής και βιομηχανικής ανάπτυξης. Στα σχέδια αυτών των νέων οικισμών οι αρχιτέκτονες και οι πολεοδόμοι της εποχής εμφάνισαν την αντιπαράθεσή τους σχετικά με τα χαρακτηριστικά διαφοροποίησης του αγροτικού και του αστικού χώρου. Στο θέμα της χρήσης του οικισμού (ζώνη κατοικίας) δεν υπήρχε αντιπαράθεση, γιατί το πρόβλημα ήταν η στέγαση του πληθυσμού και μόνο, ενώ η εργασία (αγροτική και βιομηχανική) παρέμενε εκτός ορίων του οικισμού. Είχαν έτσι τη δυνατότητα να σχεδιάσουν ιδανικούς οικισμούς, συνθέτοντας πρότυπες κατοικίες γύρω από ένα κέντρο όπου συγκεντρώνονταν απλές χρήσεις αναψυχής και διοίκησης.

Για τους μικρούς αυτούς οικισμούς επινοήθηκε ο ορισμός ψευτοαστικοί⁹, γιατί περιλαμβάνουν τη λειτουργία κατοικίας και μόνο, χωρίς τις λειτουργίες εργασίας και εμπορίου, που χαρακτηρίζουν τους αστικούς οικισμούς.

Το 1898, ο Ebenezer Howard, συνέλαβε την ιδέα της Garden city¹⁰, που αποτέλεσε το οικιστικό πρότυπο

⁸ N. Engenter, Architecture+Anthropology, http://home.worldcom.ch/~nengenter/005_ResSerOnline.html

⁹ Ορισμός της F. Choay στην μελέτη της The modern city planning, σελ. 27.

¹⁰ "Η garden city είναι ένας οικισμός σχεδιασμένος για μια υγιεινή ζωή κατοικίας και βιομηχανίας, ικανού μεγέθους για κοινωνική ζωή και η οποία περιβάλλεται από κοινοτική αγροτική γη" κατά τον D. Mac Fayden στην εργασία του Sir Ebenezer Howard and the town planning movement, σελ. 109.

οργανωμένης δόμησης για νέα ανάπτυξη. Το πρότυπο δοκιμάστηκε και παρόλο που τις περισσότερες φορές οι ανάγκες επέκτασης κατέστρεψαν τη "φυσική" τους οργάνωση, συνεχίζει να εφαρμόζεται παγκοσμίως, με ιδιαίτερη μάλιστα έμφαση σήμερα και κάτω από τον ορισμό "νέο-παραδοσιακό".

Παράλληλα στις αρχές του 20ού αιώνα, ο αρχιτέκτων πολεοδόμος τοποθετείται προτείνοντας την πρωτοποριακή λύση για την εποχή της, τη συλλογική κατοικία (πολυκατοικία) εκφραζόμενη από τον Bauhaus, το Le Corbusier και τους ορθολογικούς αρχιτέκτονες του CIAM¹¹.

Συνοψίζοντας, οι αντιπαραθετικές λύσεις στην Ευρώπη ακολούθησαν δύο νοηματικές τάσεις:

1. Την τάση των Ψευτοαστικών και των Garden City λύσεων, που βασίζεται στην δόμηση μονοκατοικιών σε πράσινες ζώνες (χαμηλή πυκνότητα).
2. Την τάση του CIAM, η οποία βασίζεται στα πολυώροφα συγκροτήματα, δηλαδή τη συμπύκνωση της δομής καλύπτοντας λιγότερο φυσικό περιβάλλον¹² (υψηλή πυκνότητα).

3. ΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

Κατά τη νεότερη εποχή, όπως και σε κάθε εποχή οι δύο αυτές αντιλήψεις και συνεπώς οικιστικές δομές αποτέλεσαν το υπόβαθρο για τη σύγχρονη φυσιογνωμία των διαφόρων τόπων.

Μέχρι κάποια χρονική στιγμή ήταν εμφανής ο διαχωρισμός τους και στη συνέχεια συντέθηκαν και όσο αυξάνεται ο πληθυσμός της γης, οι μετακινήσεις και η αλληλοεπίδραση των αντιλήψεων και των απόψεων προβάλλει μια νέα πραγματικότητα, χαώδης αρχικά, η οποία όπως γίνεται σε κρίσιμες¹³ καταστάσεις, μπορεί να οδηγήσει σε νέες οργανώσεις, οι οποίες σήμερα δεν είναι ορατές.

Συνεχίζοντας η οπτική αντίληψη στο δυτικό κόσμο να εξελίσσεται ορθολογικά, στη νεότερη εποχή προσπάθησε να "ερμηνεύσει" τον τρόπο που αντιλαμβάνεται την ιστορική συνέχεια στον χώρο και στο τέλος κατέληξε στο ότι "δεν κατανοεί". Αντίστοιχα αυτής της οπτικής εξέλιξης είναι και ο δομημένος χώρος, τον οποίο οργανώνει γύρω του.

¹¹ Στο Διεθνές συνέδριο αρχιτεκτονικής (CIAM) το 1920 εμφανίζεται για πρώτη φορά η αντιπαράθεση μεταξύ αγροτικού/αστικού, η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα με την αντιπαράθεση παγκόσμιου/τοπικού.

¹² Η προσπάθεια αύξησης της πυκνότητας μειώνοντας το συνολικό όγκο της δομής, έγινε αντικείμενο διεξοδικής έρευνας την δεκαετία του '70, οδηγώντας στην αναζήτηση του ελάχιστου χώρου. Αναφορά των C. M. Lamuniere, G. Kupfer, B. Maget και B. Marchand στα Cahiers d'enseignement et de recherche : recherche de nouvelles typologies de logement, σελ. 11.

¹³ De Landa, M., A thousand years of non-linear history.

Εικ.4: Αποδόμηση της Αθήνας.

Εικ.5: Πάτμος.

Εικ.6: Αυγόνυμα, Χίου.

Τη νεότερη εποχή κατά το 19ο αιώνα στην Ελλάδα, (Στερεά, Πελοπόννησος) επάνω στις προϋπάρχουσες φυσικές δομές, οι οποίες ήταν προϊόν της βυζαντινής και μεταβυζαντινής (Φραγκοκρατία, Τουρκοκρατία) περιόδου, εφαρμόστηκε η ορθολογική και “μονοσήμαντη” συστηματική αναπαράσταση του νεοκλασικισμού. Ο νεοκλασικισμός ήταν προϊόν της Δυτικής σκέψης, που στην Ελλάδα εύρισκε “εντοπιότητα” αντίθετα με άλλες χώρες.

Στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, στην Ελλάδα προστίθενται η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη, τα Ιόνια νησιά, η Κρήτη, τα Δωδεκάνησα και συντελείται μαζί με την εισροή των Ελλήνων της Ανατ. Θράκης και Μικράς Ασίας μια “πολυσήμαντη” δόμηση του χώρου αποτέλεσμα της εισροής

πολυ-πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων.

Το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα το μοντέρνο κίνημα (εικ. 4) “αποδόμησε” τις προηγούμενες μονο-σήμαντες και πολυσήμαντες απεικονίσεις και οδήγησε σε χαοτικές καταστάσεις δομώντας χώρους, οι οποίοι δεν σημαίνουν τίποτα για τον ελληνικό χώρο, δηλαδή “α-σήμαντους” χώρους.

Στη σημερινή αποδομημένη¹⁴ πραγματικότητα η “κατανόηση” αυτής της κατάστασης οδηγεί στην άποψη της ανάγκης οργάνωσης της αυξανόμενης οικοδομικής δραστηριότητας με βάση τις ιδιαιτερότητες κάθε μικρο-περιοχής, το ιδιαίτερο χρώμα και το χαρακτήρα ενός τόπου (εικ. 5, 6).

Η σημασία του χώρου με την προηγούμενη λογική αναφέρεται στην ιστορική του σημασία αφού αυτή καλείται να του προσδώσει ταυτότητα και ιδιαιτερότητα. Εδώ υπεισέρχονται οι θεωρίες του K. Lynch και του Norberg Schulz,¹⁵ καθώς και των σύγχρονων φιλοσόφων Deleuze, Guattari, Habermas και Derrida, οι οποίοι διατυπώνουν τη συνισταμένη της σύγχρονης οπτικής αντίληψης για την αρχιτεκτονική εκπαίδευση.

Στη σύγχρονη αρχιτεκτονική εκπαίδευση της Δύσης ο χώρος γίνεται αντιληπτός σύμφωνα με τις μελέτες του παιδαγωγού Jean Piaget, τις οποίες μεταφέρει στην αρχιτεκτονική ο Christian Norberg Schulz από τις αρχές της δεκαετίας του 70, αντιπροσωπεύοντας το νοητικό αντιληπτικό σύστημα της Δύσης. Με παρόμοια λογική (αυτήν της ψυχολογίας της μορφής) ο Kevin Lynch, από τη δεκαετία του 1960, διερευνά το “χαρακτήρα του τόπου” όπως προσδιορίζεται από τις ιδιαιτερότητες των ανθρώπων που τον κατοικούν.

Τη δεκαετία του 80, η προηγούμενη φιλοσοφική θέση μετατοπίστηκε με την ανάδυση νέων ιδεών, οι οποίες υποστηρίχτηκαν από τους Deleuze, Guattari, Habermas και Derrida και συνοπτική άποψη τη θέση ότι “το μοντέρνο κίνημα αποδιοργάνωσε το παραδοσιακό σύστημα αναφοράς”.

Φιλοσοφικά η οπτική του χώρου για το νεότερο δυτικό πολιτισμό προσδιορίζεται σε τρεις διαδοχικές αντιλήψεις:

- ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: Βασίζεται στις Αριστοτελικές δυαδικές έννοιες.
- ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: Υποθέτει την αδυναμία της επιστημονικής ιστοριογραφίας να κατανοήσει μια προηγούμενη κατάσταση όπως την αντιλαμβάνονταν ο κόσμος που ζούσε τότε και επιχειρεί να προσδιορίσει τα ισχύοντα κριτήρια μέσα από πολυσήμαντες ρευστές πιθανότητες.
- ΑΠΟΔΟΜΗΜΕΝΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: Αποδέχεται τη μετατόπιση της ερμηνευτικής σε σχέση με την παραδοσιακή αντίληψη του χώρου και προσθέτει το άσκοπο της προσπάθειας για αναζήτηση ιστορικής σημασίας.

¹⁴ Θεωρία σύγχρονων φιλοσόφων με κύριο εκφραστή τον Derrida για το ανώφελο της “κατανόησης” και τη βεβαιότητα του χάους κατά τον R. Mugerauer, Interpreting environment, σελ. 22.

¹⁵ Chr. Norberg-Schulz, Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture, και K.Lynch, K, The image of the city.

Στη σύγχρονη εποχή για πρώτη φορά μετά την αναγέννηση η περιβαλλοντική αντίληψη συνειδητά μεγεθύνει τους τρόπους που γίνεται αντιληπτός ο χώρος “σε σχέση με ένα κινούμενο και όχι σταθερό σημείο αναφοράς”¹⁶. Με αυτό το περιεχόμενο ο φαινομενολόγος Otto Friedrich Bollnow¹⁷ από τη δεκαετία του 60 ασχολείται με την “ανθρωπολογία του χώρου” με κατανοητό τρόπο από την οντολογική και διαπολιτισμική σκοπιά.

4. ΣΥΜΒΙΩΣΗ-ΥΒΡΙΔΙΣΜΟΣ¹⁸

Ανεξάρτητα από το αντιληπτικό σύστημα, το οποίο επικρατεί, ο χώρος δομείται παράλληλα και διττά, ως χώρος -προϊόν δραστηριοτήτων και ως χώρος-προϊόν οπτικής αντίληψης..

Στη σύγχρονη εποχή, όπως και σε κάθε εποχή οι δύο αυτές αντιλήψεις και συνεπώς οικιστικές δομές αποτελούν το υπόβαθρο της φυσιογνωμίας των διαφόρων τόπων.

Η ταχύτητα των επικοινωνιών όμως σήμερα με την πληροφορική και την virtual reality, διασταυρώνουν στιγμιαία και άμεσα τα διαφορετικά αντιληπτικά συστήματα -το τεχνολογικό και παγκόσμιο με το βιωματικό και τοπικό- τα οποία συμβιώνουν. Παράλληλα η εκρηκτική αύξηση του πληθυσμού της γης και οι μετακινήσεις προκαλούν το φαινόμενο της διασταύρωσης ετερογενών αρχιτεκτονικών στοιχείων, φαινόμενο, το οποίο αν και είναι διαχρονικό σήμερα αποδομεί με μεγάλη ταχύτητα τον χώρο και δημιουργεί οικοδομική αναρχία με την παραγωγή υβριδίων.

Παρόλο που τα υβρίδια αντανάκλουν την άμυνα της μιας αντίληψης απέναντι στην άλλη και όσα καταφέρουν να επιβιώσουν στο χρόνο δημιουργούν νέα τυπολογία και κωδικοποιούνται στην πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου, σε πρώτη φάση όμως αποδομούν την υπάρχουσα κατάσταση. Η διάρκεια και το τέλος της αποδόμησης, την οποία προξενεί η στιγμιαία διασταύρωση των ασύμβατων διαφορετικών αντιλήψεων και ιδιαίτερα η επιβίωση των γόνιμων αρχιτεκτονικών στοιχείων, είναι γεγονότα που θα συμβούν στο μέλλον και θα χαρακτηρίσουν τη σύγχρονη εποχή.

Τα υβρίδια που επιζούν σε επόμενες εποχές διαμορφώνουν την ποικιλία των αρχιτεκτονικών ρυθμών και στοιχείων και προσδιορίζουν την πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου (εικ.7, 8). Με αυτή την προοπτική δεν γίνεται να καταργηθούν, αλλά χρειάζεται αναμονή για εξελιχθεί το φαινόμενο.

Εικ.7: Γωνιά Σαντορίνης, 2004.

Εικ.8: Ακρωτήρι, Σαντορίνης, 1945.

Προς το παρόν ερευνάται η αυθεντικότητα κάθε πολιτισμού και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που διασώθηκαν από την ιστορική διαδρομή του, η οποία ανεξάρτητα από τη διαφορετικότητα των αντιλήψεων ακολούθησε παρόμοιες νοηματικές διχοτόμους:

- Αγροτική/Αστική
- Τοπική /Παγκόσμια

Οι οποίες σήμερα αναδιατυπώνονται κάτω από το πρίσμα της “τρίτης διάστασης”,¹⁹ της πληροφορικής.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αντίθεση των δύο νοητικών συστημάτων στη μεταπαγκόσμια εποχή -κατά την οποία η ταχύτητα των επικοινωνιών και η στιγμιαία μεταφορά αληθοφανών εικόνων και προτύπων γίνεται άμεσα- διασταυρώνεται με αποτέλεσμα ανεξέλεγκτες προσομοιώσεις, οι οποίες αποδομούν κάθε σημασία. Μεγαλώνει δηλαδή η δυσκολία “κατασκευής χώρων τοπικής ιδιαιτερότητας”, αφού υπάρχει διάσταση μεταξύ “δυτικής γραμμικής λογικής” και “ανθρωπολογικής συγκεντρωτικής λογικής” και η συμβίωσή τους οδηγεί σε μια “παν-τοπικότητα” (glocalisation), η οποία προκαλεί ετερογενή φαινόμενα και γεννά υβριδισμό.

Γίνεται προσπάθεια με τη χρησιμοποίηση στοιχείων

¹⁶ S. Giedion, Time, space and architecture, σελ. 432.

¹⁷ O.F. Bollnow, Mensch und Raum, (man and space).

¹⁸ Η έννοια του υβριδισμού δανείζεται από τη βιολογία. Πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 80 στις εργασίες του Homi Bhabha και ερμηνεύει τη διαδικασία κατασκευής πολιτιστικής ταυτότητας, διατυπώνει ο N. Alsayyad, Hybrid Urbanism, σελ. 6-7.

(<http://scholars.nus.edu.sg/landow/post/poldiscourse/spivak/deconstruction.html>)

¹⁹ M. Castells, The rise of the Network society, σελ.449.

από ιστορικές μορφές να επιτευχθεί “αναπαράσταση της αίσθησης του τόπου”. Φαίνεται όμως ότι περισσότερο από τις ιστορικές μορφές, προσδιορίζει τον τόπο και τη συνεπαγόμενη ιδιαίτερη ατμόσφαιρα ο λαός που τον κατοικεί με τις δραστηριότητές του. Η τελευταία διαπίστωση ερμηνεύει τη συνέχεια των παραδοσιακών ηθών και εθίμων στις νέες δομές.

Τόσο οι επεμβάσεις στους ιστορικούς τόπους όσο και η προσπάθεια κατασκευής νέων δέχονται πολλαπλή κριτική με στόχο -κάτω από την αντίφαση των αντιληπτικών συστημάτων- στην πρώτη περίπτωση να διασωθεί “η αίσθηση του τόπου” ή τουλάχιστον να μην καταστραφεί και στη δεύτερη περίπτωση αναζητείται τρόπος δημιουργίας “νέου ιδιαίτερου χρώματος”, ο οποίος επιτυγχάνεται με τη διατήρηση κάθε πολιτιστικού στοιχείου, το οποίο είναι δυνατόν να προστατευθεί, γεγονός το οποίο αποτελεί στόχο προγραμμάτων Διεθνών Οργανισμών²⁰.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. N. Alsayyad, Hybrid Urbanism, Praeger, London, 2001.
2. M. Castells, The rise of the Network society, Blackwell, Oxford,

2000.

3. F. Choay, The modern city planning, Braziller, N. York, 1969.
4. R.J. Cole & R. Lorch (ed), Buildings, culture & environment: informing local and global practices, Blachwell, Oxford, 2003.
5. K. Lynch, The image of the city, MIT Press, Cambridge, 1960
6. M. De Landa, A thousand year of non-linear history, Swerde, London, 2000.
7. Ch. Jencks, Heteropolis, Los Angeles, The riots & hetero-architecture, Academy, London & N.Y, 1993.
8. S. Giedion, Space, time and architecture, Harvard Univ, Press, Cambridge, 1954.
9. S. Gould, The structure of Evolutionary Theory, Belknap, Cambridge, 2002.
10. N. Egender, Anthropological concepts of SPAE, part I, Internet Journal of architecture, CETarchis, 2002.
11. N. Egender, Semantic and symbolic architecture, Structura mundi, Lausanne, 1994
12. D. Mac Fayden, Sir Ebenezer Howard and the town planning movement, MIT Press, Cambridge, 1970.
13. C.M. Lamuniere, G. Kupfer, B. Maget & B. Marchand, Cahiers d' enseignement et de recherche; recherche de nouvelle typologies de logement, EPFL, Lausanne, 1978.
14. R. Mugeraurer, Interpreting environments tradition, heurmeneutics, deconstruction, University of Texas Press, Austin, 1996.
15. P. Oliver (ed.), Enc. Of vernacular architecture of the world, vol. 1, Cambridge un. Press, Cambridge, 1998.

(<http://scholars.nus.edu.sg/landow/post/poldiscourse/spivak/deconstruction.html>)

²⁰ UNESCO, ICOMOS κ.λπ.

Extended summary

Architectural Perceptions : Cognitive Systems

J. THEODORAKI – PATSI

Architect

Abstract

Space is organised according to the human perceptive ability. Since ancient times there has been a dichotomy between two systems of space organisation that have been developed in parallel:

- Organisation as a result of systematic planning
- Organisation as a result of natural evolution.

The two forms of organisation (systematic / natural) are represented in the dual human cognitive perception:

- Western analytical thought (perception) which was structured by means of educational systems based on Attic philosophers and later on the Scholastic philosophers and led to rationalism and scientific linear perception.
- Eastern complementary and harmonious thought - common among the peoples of the Mediterranean until the pro-Socratic philosophers- which resulted in empirical and anthropological evolution.

The dichotomy of human perception describes a perpetual controversy between two incompatible systems is expressed via a number of definitions in architecture (urban/rural, global/local, post-global/post-traditional etc) and is epitomised here in two categories:

- Rational architecture as a process of scientific logic.
 - Anthropological architecture as the out-come of the evolution of individual empirical characteristics of social groups.
- The overlap of different perceptions, particularly today with instant communication and the credibility of the internet, necessitates the “symbiosis” of different and incompatible perceptions, resulting in the production of hybrid perceptions expressed via the deconstruction of the imposed architectural elements (but not confined to them only) and ultimately in chaotic conditions.

1. COGNITIVE DICHOTOMY

In contemporary times there is a clear conflict between the instant communication of the products of rational thinking and the anthropological evolution of local people which continues to evolve regardless of the “technological revolution” and according to their experiences.

The result of this inconsistency discrepancy between definitions of various movements and conditions:

- Rational/Anthropological
- Systematic/Natural

- Urban/Rural
- International/Local
- Classic / Traditional
- Global / Post-global
- Traditional / Post-traditional or even
- Traditional / Neo-traditional etc.

The controversy is crystallized in architectural structures, with respect to different perceptions:

- Rational architecture, as the result of a particular scientific procedure .
- Anthropological architecture,¹as the result of the development of individual experiential characteristics of social groups.

These two representations describe the two cognitive systems upon which human visual perception was structured and which are incompatible with each other.

Imposing either system on the other causes chaotic conditions. For instance, it is noted that “in rural Europe and later in other civilisations the modern movement instead of constructing its own infrastructure it was imposed on the existing natural (rural) structure”². The development of settlement structure has developed as an imposed function in an existing homogeneous one and gave rise - as an hybrid³- to chaotic consequences, causing heterogeneous condensed interspersions on incompatible infrastructure.

It is clear that settlement’s structure has developed in accordance with the human perceptive ability in different ages. In the neolithic age primitive man defined the principles of space organisation which were later developed according to the space perception of human biological evolution. It is believed that the peoples of the Mediterranean and Middle East (Mesopotamia, Egypt and Greece) followed a shared

¹ The anthropological aspect emphasises standards of behaviour, preservation, development, ecology, ethnology, evolution, geography, history, museology, phenomenology, file recording, place, structure, birth and reform. : P. Oliver,(ed.), Encyclopaedia of Vernacular Architecture of the World, p 36.

²This inability has been highlighted as one of the problems of residential practice since the World Architecture Convention Manifesto of UIA in Barcelona in 1996.

³ According to the theory of evolution each form that is forced to hybridise leads to hybrid forms which are self-destroyed because they do not propagate according to S. Gould, The structure of evolutionary theory, p. 130.

cognitive development, up to the time when radical changes were effected by Attic philosophers (Socrates, Plato and Aristotle). The shared cognitive development of pre-Socratic age,⁴ however survives to this day. This cognitive system is made explicit through historic writings and preserved architectural forms⁵. It is believed that it has survived through religion, arts and social relations and that it is characterised by a circular and complementary perception of notions. Furthermore it continues to rule eastern perception and generally local societies, those which western logic perceive as less developed.

2. SYSTEMATIZATION OF NATURAL SPACE

Human perception functions and is organised dually: “naturally” or “systematically” and “anthropologically” or “rationally”. Today, with the technological capacity for instant communications, the controversial systems coexist and are systematized, in the new “place making”:

- As a representation of modern technological achievements (ph. 1)
- As a representation of natural organizations (ph. 2).
- As a result of the coexistence of the two systems (heterogeneous organization) (ph. 3).

New structures reflect the dichotomy of controversies at different levels, yet they overlap, bringing about new heterogeneous ‘forms that shape place and space while functioning as “hybrids”’.⁷

In modern times the dichotomy followed the differentiation between architectural structures of high and low population density at two reference levels:

- At the level of two dimensions (land distribution), rationalism rules the systematic distribution of high and low densities, while conversely the anthropological dimension rules the natural distribution of low densities
- At the level of three dimensions (architecture), rational thinking and technology rule high densities (urban centres) while anthropological evolution, as this has been developed on the basis of the experience and

⁴ Patrons of and contributors to modern re-expression of the dynamics of human perception are the pre-Socratic philosophers, Heraclitus and Parmenides with their complementary ideas on harmony. The transition from the harmonious perception of place to the analytical one was a dramatic change. Nevertheless it is important that the harmonious system did not vanish. It continued to govern arts, religion and social affairs. “What science regards as irrational and even primitive is an aspect of an older belief which was developed in prehistoric civilisation”. N. Egender’s book, *Semantic and symbolism in architecture*, presents and analyses the anthropological aspect.

⁵ Therein is expressed the belief that “probably easily worn structures (materials that do not withstand time, therefore not preserved) may have been far more enlightening as to the development of the cognitive system”.

⁶ Ch. Jencks, *Heteropolis*, Los Angeles, *The riots & hetero-architecture*, p. 55.

⁷ The book of R.G.Cole & R.Lorch (ed.), *Buildings*,

individuality of each place, rule low densities (rural space).

In Greece the latter dichotomy is supported with particular emphasis attached by the multi-storey “modern” architectural formations in urban centres as opposed to detached houses in rural areas, where efforts are made to preserve the traditional local architectural aspects in order to preserve the individuality of each place.

In 1898, Ebenezer Howard, envisioned the concept of the “Garden city”⁸, which formed the model for the systematisation of rural space. The model was put to the test and although most of the times the need for expansion destroyed its “natural” organisation, it continues to be applied world-wide with considerable emphasis today under the definition of “neo-traditional”.

Parallel to this, in the early 20th century, the architect-urban planner took a position suggesting a solution that was innovative for this period, the collective residence (an apartment block) expressed by Bauhaus, Le Corbusier and rational CIAM architects.⁹

To recapitulate, the controversial solutions in Europe have followed two cognitive movements.

1. The movement of “Pseudo-urban” and “Garden City” solutions which is based on the construction of detached houses in green zones (low density).
2. The movement of CIAM which is based on the multi-storey complexes, namely the condensation of structure thus covering a smaller area of the natural environment¹⁰(high density).

3. MODERN COGNITIVE DEVELOPMENT AND VISUAL PERCEPTION

In modern times, as in any period, these two perceptive evolutions and consequently settlement structures became the setting for the modern physiognomy of various places. Up to certain point in time the dichotomy between them was evident and later they were combined. With the rapid increase of the world population, the increase interactions of perceptions and beliefs, a new form of reality is apparent, chaos, which, as is the case in critical¹¹ times, may lead to new organisations that are not discernible today.

⁸ “The Garden city is a city designed for healthy life of residence and industry, suitable for social life and surrounded by communal rural land” according to D. Mac Fayden in his work *Sir Ebenezer Howard and the town planning movement*, p. 109.

⁹ At the International convention of architecture CIAM (Congrès internationaux d’architecture moderne) in 1920 first appears the controversy between rural/urban which continues to the present day in the form of a global/local controversy.

¹⁰ The attempt to increase density while reducing the total extent of structure became the issue of extensive research in the 70s and led to the search for minimum space. Reference of C. M. Lamuniere, G. Kupfer, B. Maget and B. Marchand in *Cahiers d’enseignement et de recherche : recherche de nouvelles typologies de logement*, p. 11.

As the visual perception in the western world continued to develop rationally, in modern times it tried to “interpret” the way in which it perceived the historic continuity of a place and ultimately concluded that it “does not comprehend”. In result of this realisation the space is organised “deconstructed”¹².

Recently the “understanding” of this situation organised the increasing building activity based the individual physiognomy of every micro-region, on the distinct colour and character of each place (ph. 5, 6).

The significance of a space according to the aforementioned logic refers to its historic significance, for this is invited to impart identity and individuality to it. At this point the theories of K. Lynch and Ch. Norberg Schulz,¹³ were introduced as well as of the modern philosopher, Guattari, Habermas and Derrida who express the resultant of modern visual perception of architectural education.

Philosophically speaking the vision of space for modern western civilisation is defined in three consecutive perceptions:

- TRADITIONAL PERCEPTION OF SPACE: It is based on Aristotelian binary concepts.
- HERMENEUTIC PERCEPTION OF SPACE: It hypothesises the inability of scientific historiography to comprehend a former situation as perceived by those who lived in past period and attempts to define the effective criteria through fuzzy odds of multiple significance.
- DECONSTRUCTED PERCEPTION OF SPACE: It accepts the displacement of the hermeneutic in relation to the traditional perception of space and furthermore suggests the uselessness of the attempt to search for historic significance.

In this context O. Bollnow is among others dealing with the “anthropology of space: in a comprehensive manner in ontological and intercultural terms.

4. SYMBIOSIS-HYBRIDISM¹⁴

Regardless of the effective cognitive system, space is structured in parallel and dually, as a place-product of the dual human vision, as vision to perceive and vision for action.

¹¹ De Landa, M., A thousand years of non-linear history.

¹² Theory of modern philosophers, the main exponent of which was Derrida. The theory expressed the uselessness of “understanding” and the certainty of chaos according to R. Mugerauer, Interpreting environment, p. 22.

¹³ Chr. Norberg-Schulz, Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture, and K. Lynch, K., The image of the city.

¹⁴ The concept of hybridism is borrowed from biology. It first appeared in the 80s in the works of Homi Bhabha and interprets the procedure of the “manufacture” of cultural identity according to N. Alsayyad, Hybrid Urbanism, p.6-7.

(<http://scholars.nus.edu.sg/landow/post/poldiscourse/spivak/deconstruction.html>)

In modern times, as in all ages, these two perceptions and consequently building structures form the setting of the physiognomy of various places.

Today, however, the speed of communication via information technology and virtual reality, cause the instant and direct overlap of different cognitive systems that coexist, the technological and global with the experiential and local. Furthermore, the explosive growth of the world population and transference cause the phenomenon of intermingling of heterogeneous architectural elements, a phenomenon which, though diachronic, today deconstructs space at a fast pace and causes anarchy in construction through the production of hybrids.

Hybrids reflect the defence of one perception against the other and those hybrids which manage to survive create a new typology and are codified in the cultural heritage of a place. Nevertheless at an early stage they deconstruct the existing situation. The duration and end of the deconstruction brought about by instant overlap of incompatible different perceptions and the primarily survival of fertile architectural elements are facts that remain to be seen in the future and will characterise modern times.

The hybrids that survive in following historical periods shape the variety of architectural styles and aspects and define the cultural heritage of each place (ph. 7,8). In light of this prospect they can not be annulled, yet it takes patience for the phenomenon to unfold.

4. CONCLUSIONS

The antithesis of the two cognitive systems in the post-global era -during which the speed of communications is impressive and the instant transfer of verisimilitude images and standards is instantly full-filled - is evident, and this produces simulations beyond control which deconstruct every significance. In other words, the difficulty of “constructing places of local individuality” is becoming more intense, as there is notable discord between “western linear logic” and “anthropological centralising logic” and their coexistence leads to a globalisation which sparks heterogeneous phenomena and brings about hybridism.

Efforts are being made to use historic forms in order to achieve “a representation of the character of place”. It seems however that to a larger extent than historic forms it is the people who define place and the consequent individual atmosphere, the people who inhabit the place and perform a number of activities there. This last fact contribute to the preservation of traditional character in new structures.

Both the interventions in historic places and the effort to construct new historic places receive multiple critical comments, the aim of which - beneath the contradiction of the cognitive systems - is in the first case to preserve “the physiognomy of place” or at least to prevent its destruction,

while in the second case it is to seek a way to create a “new individual colour”, which will be accomplished by preserving each and every individual cultural aspect. This

is implemented and also determines the aim of International Organisms.¹⁵

¹⁵ UNESCO, ICOMOS etc